

NABUCCO'DAN TANAP'A TÜRKİYE VE BORU HATLARI

Alaeddin Yalçinkaya, *

Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi

ÖZET

Doğalgazın enerji tüketim kalemleri içindeki yeri gittikçe artarken bunun üretimi ve nakliyesi de jeopolitiğin önemli kalemlerinden biri haline geldi. Avrasya'nın önde gelen gaz ihracatçısı ülkeler olarak Rusya, Kazakistan, Türkmenistan ve İran sayılabilir. Avrupa'nın hemen tamamı bu ürünün tüketicisi durumunda olup önemli ölçüde ithalatçı durumdadır. 2000lerin başı itibariyle, bu konuda Avrupa Rusya'ya bağımlı hale gelmiştir. Bir kriz veya uzlaşmazlık halinde Rusya'dan gazın gelmemesi durumunda alternatif enerji kaynakları ve ulaşım güzergâhları Avrupa başkentlerinin önemli gündem maddesi haline gelmiştir. Başta Azerbaycan olmak üzere İran ve diğer bölge ülkelerindeki gazın Türkiye'den geçerek Avrupa'ya ulaşan boru hattı projesi çözüm olarak düşünüldü. Bu projeye Nabucco adı verildi. Nabucco önemli ölçüde olgunlaştığı halde Almanya'nın Rusya ile ortak bir şirket kurması ile gündemden düştü. Buna karşın Türkiye, Azerbaycan ile anlaşarak TANAP projesini uygulama alanına koydu. Tebliğde, boru hatlarının jeo-politiği de dikkate alınarak Türkiye'nin komşulardan komşulara enerji nakli ve satışında jeopolitik etkinliği ve kurumsallaşma politikası ele alınmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER: Nabucco, TANAP, Boru Hatları, Türkiye'nin Jeopolitiği, SOCAR, Rusya'ya bağımlılık

FROM THE NABUCCO TO THE TANAP: TURKEY AND PIPELINES

ABSTRACT

While the importance of the gas is getting bigger in the energy items, the producing and transporting of it began increasingly becomes important component of geopolitics. The leading gas exporter countries of Eurasia are Russia, Turcomania, Azerbaijan and Iran. On the other side almost all of the European countries are gas consumers and mostly they are importers of it. Concerned countries became dependent on Russia on energy issue in the beginning of the 2000. If the gas does not come from the Russia in any crisis or disagreement, what could they do? So this question and alternative energy sources and pipelines have been important item on the agenda in the European capitals. And a new gas transporting project of Nabucco, from Azerbaijan and Iran to Europe have been argued. Although it has

* Bu çalışma Marmara Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (BAPKO) tarafından desteklenmiştir.
alaeddinyalcinkaya@gmail.com

been developed in some degree, because of Germany-Russian Joint Corporation on gas transporting, it has been out of the European agenda. Despite that, Turkey and Azerbaijan signed an agreement and they started to perform the TANAP Project. In the presentation, in the geopolitical context of pipelines, Turkey's geopolitical efficiency and the policy of institutionalisation will be discussed in gas selling and transporting from the neighbors to the neighbours.

KEY WORDS: Nabucco, TANAP, Turkey's Geopolitics, Pipelines, SOCAR, Dependency to the Russia.

GİRİŞ

Daha Soğuk Savaş sona ermeden önce Sovyetler Birliği'nin birçok NATO üyesi ile doğrudan petrol ve gaz ticaretine başlaması aslında yeni dönemin ayak sesleri idi. Bu bağlamda Türkiye Sovyetlerden 1960larda petrol 1980lerde gaz alımına başlamıştı. SSCB'nin dağılmasından sonra ticari ilişkiler daha da hızlanmış, arzla birlikte talepte de patlamalar yaşanmıştır. Bu gelişmeler petrol ve doğalgazın tüketici ülkelere ulaştırılmasında yeni sorunlarla birlikte yeni politikaların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Rusya Federasyonu yanında Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ın gaz ve petrolünü dünya pazarlarına bağımsız olarak sunma arzuları Rusya açısından bir bakıma Sovyetlerin ikinci dağılma aşaması demektir. Çünkü Sovyet döneminde bütün ürünlerin Rusya merkezli olarak dünya pazarlarına arzının sürdürülmesi, yeni dönemde Moskova'nın temel politikası idi. Böylece Moskova eski Sovyet cumhuriyetleri üzerinde siyasi denetimini bir dereceye kadar sürdürmenin yanında önemli ekonomik kazanç sahibi olacaktı. Bu aşamada alternatif güzergâh olarak Türkiye'nin devreye girmesinin Rusya açısından belirtilen siyasi etki veya ekonomik kazancın ötesinde kayıplara uğrama boyutu sözkonusu idi.

Esasen daha Sovyetler Birliği dağılmadan Türkiye, Bulgaristan üzerinden gelen batı hattı ile Rusya'nın önemli müşterilerinden biri haline gelmiştir. 1990larda başlayan ve 2000ler boyunca tartışılan Anadolu geçişli boru hattı projeleri Rusya'yı rahatsız etmiştir. Kafkas kaynaklı projeler ile geniş anlamda "Enerji Terminali Türkiye" projesi gündeme gelmekteydi. Bu projelerin ekonomik avantajları yanında "politik ekonomi" boyutu da sözkonusu idi. Bunların başında yer alan Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattına Rusya'nın her zeminde karşı çıkmasında ve ABD'nin desteklemesinde bu boyut önemlidir. Diğer proje ise Azerbaycan'ın Hazar Denizi kıyısında bulunan Şah Deniz doğalgazının Erzurum'a kadar BTC ile paralel ve buradan itibaren batıya uzanan bir hatla sözkonusu gazın Avrupa'ya ulaştırılması. Bu bağlamda Türkmenistan, İran, Katar gibi ülkelere ait gazın da Anadolu üzerinden Avrupa'ya satılması gündeme gelmiştir. 2009 sözleşmeleri ile önemli bir aşamayı geçmiş olan NABUCCO ve bağlantılı projeler de bu kapsamda idi.

RUSYA'NIN ENERJİYİ KONTROL POLİTİKASI

Ekonomisi önemli ölçüde enerji ihracatına bağlı olan Rusya Federasyonu, kendi petrol ve gaz pazarlarının güvenliği için başta eski Sovyet cumhuriyetlerinden Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Azerbaycan olmak üzere komşu ülkelerinin enerji arzlarını çeşitli şekillerde kontrol etmek istemektedir. Kırım'ın Rusya'ya ilhakı ve Ukrayna'daki ayrılıkçı eylemler üzerine yaptırımlar sürecinde zor durumda kalan Moskova, Çin'e daha fazla yaklaşmıştır. Esasen Rusya'nın Şanghay İşbirliği Örgütü'nü (ŞİÖ) Orta Asya enerji ihracatını düzenleyen bir mekanizma olarak kullanma arzusu başından beri sözkonusudur. ŞİÖ içindeki bir enerji birimi üye ülkelerin petrol ve doğal gaz ticaretini yönetecek bununla beraber bu birim mini OPEC olmayacaktır. Çin böyle bir organizasyonun kendisine yönelik ithalatı etkileyebileceği gerçeğine rağmen bu projeye açıkça destek vermediği gibi karşı da çıkmamıştır. (Blagov, 2007).

ŞİÖ'nü oluşturan ülkelerde Rusya, Kazakistan, Özbekistan enerji ihracatçısı olup Çin, Tacikistan ve Kırgızistan önemli ölçüde enerji (fosil yakıt) ithalatçısı olduğu dikkate alındığında sözkonusu enerji birimi Rusya açısından daha da anlamlı hale gelmektedir. BTC'den TANAP'a temel projelerin baş aktörü Azerbaycan, ŞİÖ üyesi olmadığı halde Rusya bu ülkenin enerji ihracatı konusuna ilgisiz kalmadığı gibi bundan sonraki aşamalarda da ilgisiz kalması beklenemez. Nitekim Mayıs 2007'de Rusya, Kazakistan ve Türkmenistan arasında imzalanan Hazar'ın doğusundan kuzeye Rus boru hatları şebekesine akitılacak Kazak ve Türkmen petrol ve gazına daha önce BTC ve bir dönem NABUCCO talip olduğu halde Moskova bunları uzun vadede Rusya'ya bağlamayı hedeflemekteydi. Türkmenistan'ın Ağustos 2007'de trans-Hazar boru hattıyla Hazar üzerinden Anadolu ve Avrupa'ya ulaşacak ABD destekli projeye de imza atması, her iki boru hattını besleyecek gaza sahip olduğu iddialarının gerçekliğinden çok bu ülke üzerinde süre gelen ABD-Rus rekabetini ortaya çıkarmaktadır (Pomfret, 2013:72). Nitekim bu süreçte Rusya'nın önerdiği Prikaspiisky boru hattının geçici olarak mı ertelendiği yahut ortada ciddi bir sorun mu olduğu tartışmaları gündeme gelmiştir. Bu tarihlerde Aşkabat arka arkaya ABD ve Rus yetkililerin ziyaretlerine uğramıştır. Görüşmelerde her iki gücün temsilcileri kendi destekledikleri boru hattını garanti altına almaya çalışırken, Berdimuhammedov her iki ülkeyi de tatmin edecek stratejiyi belirlemede zorlanmıştır (Priakaspiisky, 2007).

Hazar'a kıyıdaş ülkelerin petrol ve doğalgazının dünya pazarlarına ulaştırılması, Kafkasya'da daha 1990'lardaki siyasi gelişmelerin temel eksenlerinden birini oluşturmuştur. Bugün az miktarda Azerbaycan topraklarından ve daha çok Azerbaycan kıyısındaki Hazar Denizi altından çıkarılmakta olan ürünler ve benzer şekilde Kazakistan'ın Hazar Denizi tabanında ve kendi topraklarında çıkardığı petrolün dünya pazarlarına ulaştırılması birçok bakımdan bölge ve ilgili ülkeleri karşı karşıya getirmiştir. Sovyetler Birliği döneminde bu bölgenin petrolü Kuzey Kafkas

Boru Hattı ile Çeçenistan'ın başkenti Grozni'den geçerek Rusya'nın Karadeniz'deki Novorossisk Limanı'na ulaşp tankerlerle boğazlardan dünya piyasasına arz edilmekteydi. SSCB'nin dağılmasından sonra da bu şekilde nakliye kısmen devam etti. Ancak mevcut üretim ile her geçen yıl artacak olan miktarın bu hat ile dünya pazarlarına ulaşmasının önünde bir sürü engel bulunmaktadır. 1990larda yaşanan Çeçenistan bağımsızlık mücadelesi bunlardan biriydi. Nitekim Çeçenistan, boru hatları konusunu kendi egemenliği çerçevesinde ele alıp Rusya'ya karşı en büyük kozu olarak kullanmıştır. Rusların Kuzey Kafkas kavimlerine karşı sürdürdüğü işgal siyaseti, gerek Çarlık gerek Sovyet ve sonrası dönemde bölge halkı tarafından kabul görmemiş, her dönemde bu topluluklar Rusya'dan ayrılmak için fırsat kollamıştır. Bugün için bir şekilde bastırıldığı düşünülen Çeçen direnişi, Kafkasya'da Rus yatırımları karşısında tek engel değildir.

Hazar kaynaklarının, Kafkasya'daki özerk birimlerden Novorossisk Limanı'na akması yönündeki Moskova'nın ısrarı ile bu çapta bir ekonomik faaliyeti kontrolü altında tutma amaçlamıştır. Bunun yanında gerek federasyona bağlı birimlerin merkeze bağlılıklarını garanti altına almak gerekse eski Sovyet cumhuriyetlerinin dış dünya ile ilişkilerinde söz sahibi olmak, dolayısıyla Sovyet dönemi nüfuzunu bir dereceye kadar yaşatma hedeflenmiştir. Aynı maksatla Türkmen doğalgazı ve Özbek pamuğunun da sadece Moskova üzerinden dünyaya satışı için büyük gayret sarf edilmiştir. Bu yüzden Azerbaycan ile Gürcistan'dan geçen Güney Kafkas Koridoru üzerinden Yeni İpek Yolu ile Özbekistan'ın Moskova'ya uğramadan pamuğunu satabilmesi Rusya açısından büyük kayıp sayılmıştır. Çarlık ve Sovyet döneminden gelen alışkanlığıyla çevre ülkelerinin ticaretini kontrolü altında tutarken, bir bakıma Moskova'nın yeni sömürgecilik sistemini uygulamak istediği görülmektedir. Bu esnada üretici ülkenin malı pazara ulaşırken, nakliye, yükleme, pazarlama konularında alternatifsiz konumunu kullanıp istediği maliyeti koyarak ekonomisine katkı sağlamaktadır. Bu durumda, her ürünün dünyada rayiç bir fiyatı bulunduğundan, Moskova'nın yüklediği fazla maliyet, ürünün fiyatına eklenerek alıcıdan çıkmayıp fakat satıcıdan çıkmakta, böylece Rusya üzerinden pazarlama üretici ülke için zararlı olmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından hemen sonra gündeme gelen Hazar kaynaklarının Rusya dışından dünya pazarlarına ulaştırılması tartışmalarına karşın önce sınırlı miktarda erken üretim için Azerbaycan ile Gürcistan anlaşmış ve bu ürün Bakü-Supsa boru hattı ile Karadeniz'de Gürcistan'ın Supsa Limanı'na oradan tankerle dünya pazarlarına ulaştırılmıştır. Uzun tartışmalardan sonra inşa edilen BTC ise 2006'da faaliyete geçmiştir.

NABUCCO

AB Enerji Bakanlarının 2003'te Viyana'daki toplantısında ilk temsili 1842'de Milano'daki Scala Tiyatrosu'nda gösterilen "Nabucco Operası"nı izlemeleri "*Enerji Güvenliği*" konusunda sıkıntılı olan ve yeni arayışlar içerisinde olan AB Enerji Bakanlarının yeni kaynak arayışlarında verilecek isme ilham kaynağı olur. Böylece AB ülkelerine doğal gaz getirecek olan boru hattına Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı ismi verilir.

AB enerji bakanları Viyana'da 2003'te toplanarak enerji güvenliği kapsamında boru hattını tartışmışlardır. Bu arada bakanlar "Nabucco Operası"nı izlemelerinden dolayı boru hattına da bu ismin verilmesi kararlaştırılmıştır. Nabucco projesinin temelinde Avrupa'nın doğalgazda Rusya'ya bağımlılığını azaltma, alternatif enerji koridorları bulma hedefi bulunmaktadır. 2009 sözleşmeleri ile olgunlaşma sürecine giren Nabucco'nun diğer gaz ulaşım projeleriyle bağlantısı veya paralel yönleri bulunmaktadır. İlk bakışta ekonomik olan bu projelerin siyasal sonuçları yanında ekonomik-siyasal sinerji süreci ortaya çıkmaktadır. Bu da Türkiye'nin tarihi ve coğrafi özelliklerinin kendisine sunmuş olduğu bölgesel güç olma hedefini hızlandırmaktadır. Bundan dolayı Avrupa'da bazı çevreler Rusya'ya bağımlılıktan kurtulma gerekçesiyle de olsa Türkiye'nin bölgesel etkinliğinin artmasına sıcak bakmamışlardır. BTC projesi gerçekleşme sürecine girdiğinde mesela bazı İngiliz çevreler, ekonomik gerekçelerle netice alamayınca güvenlik, etnik, çevre, insan hakları gibi gerekçelerle projeye karşı çıkmıştır. Bu itirazları beslemek için de daha önce yaşandığı gibi "etnik sorun" görüntüsü altında huzur ve güvenliğin bozulması yönünde itirazlarını öne sürmüşlerdir.¹ Burada sözkonusu olan bazı ülkeler için en uygun güzergâhın seçilmesi veya en uygun boru hattının araştırılmasından ziyade birçok stratejik hesaplarla Türkiye'nin etkinliğinin artmasını önlemektir ki aynı engelleme stratejileri Nabucco'da da yaşanmıştır. (Özkan, 2010)

Rusya'nın, Avrupa ve Asya'yı ABD-İngiltere etkisinden kurtarma şeklinde özetleyebileceğimiz Rus Avrasyacılığı yanında, tersine benzer kaygılar zaman zaman Avrupa veya AB için de sözkonusudur. İki dünya savaşında çatışma bölgesi olduğu gibi Soğuk Savaş dönemini de rekabet ve bölünme alanı olarak geçirmiş olan bugünkü AB bölgesi ülkeleri, özellikle siyasi ve savunma konularında ABD'den bağımsız politikalar konusunda birçok çıkışlar yapmıştır. Bunun temelinde de ekonomik bağımsızlık ve enerji konuları gelmektedir. 1999 yılında AB Yüksek Temsilcisi Solana'nın "Rusya ve AB arasındaki ortaklığı geliştirmek, 21. yüzyıl

¹ "Bakü-Ceyhan boru hattı stop" diye slogan atan Friends of Earth ve Kurdish Human Rights, Bankwatch, Cornehouse gibi grupları yönlendirenlerin başında yıllarca bölücü terör örgütüne destek veren İngiliz parlamenter Lord Avebury gelmektedir. (Ültanır, 2002:9)

başında AB'nin karşı karşıya kaldığı en önemli, en acil ve en zor görevdir" sözünün ekonomik işbirliği ile birlikte stratejik anlamı ve boyutları sözkonusudur (Solana, 2007). Solana'nın konuşmasının başlığı "AB ve Rusya Arasında Stratejik Ortaklık" olduğu halde Avrupa Avrasyacılığı kavramı literatürde pek kullanılmamaktadır. Öte yandan başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesinin Rusya'da önemli yatırımları bulunmaktadır. Mesela Almanya'nın yeni Rus Kızılırdusu kabul edilen Gazprom'un en büyük ortağı olması böyle bir kavramı gündeme getirmektedir. Bu sonuçta, Avrupa'nın ABD ile Rusya arasında, geçmişin tecrübesinden de istifade ederek daha dengeli politikalar izleme hassasiyetinin etkisi bulunmaktadır. Rusya'ya olan gaz bağımlılığının gelecekte oluşturacağı riske karşı Nabucco projesinin gündeme gelmesindeki söz konusu ihtiyat her ortamda dile getirilmiştir. Yine Rusya'ya karşı bir Avrupa projesi olan TRACECA (Avrupa-Kafkasya-Asya Koridoru) da Avrasyacı bir strateji olarak İç Asya, Kafkasya ve Avrupa arasında doğrudan ulaşım kurmuştur. Bununla beraber, bu koridor Rusya'nın bölgedeki ekonomik kontrolünü oldukça zayıflatmıştır. Bu yönüyle TRACECA veya Nabucco için "Avrupa'nın Rusya karşıtı Avrasyacı stratejileri" isimlendirmesi tuhaf olsa da anlamlıdır. (Yalçınkaya, 2011: 34)

Avrupa ülkelerinin bir kısmı Rusya karşısında tavır almamak, bir kısmı projenin yatırım masraflarından kaçınmak, bir kısmı da belirtildiği üzere Türkiye karşıtlığı sendromundan dolayı projeye gerekli ilgiyi göstermemiştir. Yaşanan finansal kriz ise bu projenin gündemden düşmesindeki son noktayı koymuştur. Bununla beraber mesela Romanya bu projeye tam destek vermiştir. Romanya parlamentosu Mayıs ayında çıkardığı özel bir yasa ile Nabucco projesine desteğini ortaya koymuştur. Bu yasa Nabucco Komitesi'nin Bükreş'te yaptığı toplantı sonrasında yürürlüğe girdi. Söz konusu yasa projenin uygulama safhasına geçmesi için Romanya'da yapılması gereken çalışmaları hızlandırmayı amaçlamaktaydı. Romanya'nın dışındaki Macaristan, Avusturya ve Bulgaristan gibi orta Avrupa ülkeleri de Nabucco'ya destek verirken Batı Avrupa'dan destek görülmemiştir (Central European, 2013).

Türkiye üzerinden Batı Avrupa'ya ulaşması planlanan Nabucco doğal olarak öncelikle Doğu ve Orta Avrupa üzerinden geçecektir. Romanya Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada "Boru hattı Romanya'ya stratejik ve ticari avantajlar getirecek ve gerek Orta ve Güneydoğu Avrupa, gerekse tüm AB'nin enerji güvenliğini artıracaktır. Nabucco, öncelikle Romanya tarafından desteklenmektedir ve AB içindeki enerji kaynaklarını ve nakil rotalarını çeşitlendirmeyi hedefleyen bir girişim olan AB'nin Güney doğal gaz koridoru kapsamındaki önemli bir projedir." ifadesi yer almıştır (Nabucco'ya, 2013).

Nabucco'nun asıl önemi sadece Rus gazına bağımlı durumdaki Avrupa ülkeleri için alternatif bir enerji sunmasıdır. Bu bakımdan diğer alternatiflere göre pahalı bir proje olsa bile bu avantajı cazibe merkezi durumuna getirmişti. Daha önce siyasi sebeplerden Rusya'nın Ukrayna'ya verdiği doğalgazı kesmesi bütün Avrupa'da

tedirginlik uyandırmıştı. Çünkü muhtemel bir krizde siyasi baskı uygulamak için Rusya'nın bu silahı kullanma ihtimali Avrupa için kâbusun da ötesinde bir felaket demektir. (Ercan, 2011)

Nabucco'nun bir dönem Avrupa'yı Rusya'ya mahkûmiyetten kurtaracak önemli bir alternatif olarak görülmesine karşın finansal mali kriz yanında Almanya-Rusya enerji işbirliği, bu projeyi gündemden indirmiştir. Öte yandan AB bütçesinden destek alınmadan böyle bir projenin gerçekleşmesi imkânsız olduğu olup bu bütçeye en büyük desteği sağlayan Almanya, katkısının bu projeye gitmesini kesinlikle istememe yönünde iradesini ortaya koydu. Çünkü Alman-Rus ortaklığıyla Baltık Denizi'nin altından Almanya'ya ulaşması planlanan Kuzey Akım projesi daha önemli idi. Bu projenin %51 hissesi Rus Gazprom'a ait olduğu halde başında ise eski Almanya Başbakanı Schröder bulunmaktaydı. (Harneis, 2010)

Avrasya'nın Rusya dışındaki önemli doğalgaz ve petrol kaynaklarının Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, İran ve körfez ülkeleri olduğu dikkate alındığında Türkiye'nin adı Nabucco olmasa bile bir enerji güzergâhı/merkezi (hub) olmasının gündemden düşmesi beklenemez. Bununla beraber özellikle Batı Avrupa ülkelerinin Rusya'ya bağımlılıktan farklı gerekçelerle Türkiye'nin bu yönüyle güçlenmesine sıcak bakmadıkları izlenimi ortaya çıkmaktadır. Veya mesela Doğu Akdeniz'deki gazın Avrupa'ya ulaşmasından Anadolu'nun kullanılmasında olduğu gibi her ülke için farklı uluslararası politik sorunlar gündeme gelmektedir. Bütün bunlara karşın aynı zamanda enerji zengini bir ülke olarak Azerbaycan gazının Türkiye ile işbirliği halinde Avrupa'ya ulaştırılması TANAP projesini gündeme getirmiştir.

TANAP: TÜRKİYE'NİN YENİDEN AVRUPA ENERJİ GÜZERGÂHI/MERKEZİ OLMASI

Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (Trans-Anatolian Gas Pipeline: TANAP), Türkiye ve Azerbaycan'ın ortak projesidir. BTC ve Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı projeleriyle güçlenen iki ülkenin ekonomi-stratejik işbirliği bu proje ile çok daha ileri bir aşamaya gelmektedir. Bu proje ile Türkiye'nin artan doğalgaz talebinin daha uygun şartlarla karşılanması yanında sözkonusu doğalgazın Avrupa pazarlarına güvenli bir şekilde ulaştırılması da amaçlanmaktadır. Aralık 2011'de iki ülke arasında imzalanan mutabakat zaptı çerçevesinde Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) tarafından TANAP Doğalgaz İletim A.Ş. kurulmuştur. Projenin hukuki altyapısını ise İstanbul'da imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti arasında Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Sistemine İlişkin Hükümetlerarası Anlaşma" ve eki "Ev Sahibi Hükümet Anlaşması" oluşturmaktadır. Mayıs 2014'de Ev Sahibi Hükümet Anlaşması'nda bazı değişiklikler yapılmış ve bu haliyle Eylül 2014'de TBMM'de onaylanmıştır. Proje, 1850 km anahat ile 7 adet kompresör istasyonu, 4 adet ölçüm istasyonu, 11 adet pig istasyonu, 49

adet blok vana istasyonu ile Türkiye'deki ulusal gaz şebekesini beslemek üzere 2 adet gaz çıkış istasyonundan oluşmaktadır. (TANAP, 2015)

17 Mart 2015'de Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan cumhurbaşkanlarınınca Kars'ta temel atma töreninde SOCAR başkanının yaptığı konuşma, proje fikrinin ortaya çıkması ve gerçekleşme aşamasına gelmesi ile ilgili önemli bilgiler vermektedir: "Törende, konuklara 'Hoşgeldiniz' diyen SOCAR Başkanı Rövnag Abdullayev, Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in talimatı ile SOCAR olarak Azerbaycan ve Türkiye arasındaki kardeşlik ilişkilerini ekonomik alanda güçlendirmek, stratejik yatırımlarla desteklemek gibi bir görev üstlendiklerini söyledi. Bir fikir olarak ortaya çıkan TANAP'ın 6 ay gibi rekor sürede devletlerarası anlaşmaya dönüştüğünü belirten Abdullayev, projeyi bugüne getiren ve inanıp destek veren herkese teşekkür etti." (Enerjinin, 2015)

Törende konuşma yapan Aliyev, projenin iştirakçileri Türkiye ve Azerbaycan olduğu halde bu gazın büyük miktarda Avrupa'ya gideceğini belirtmiştir. Böylece medeniyetleri ve tarihleri farklı bu ülkeler arasında işbirliğinin hedeflendiği belirtilerek projenin jeopolitik sonuçlarına işaret edilmiştir. İlk gaz akışının 2018'de gerçekleşmesinin planladığı proje çerçevesinde başlangıçtaki hedef 16 milyar metreküptür. Daha sonra 24 ve nihayet 31 milyar metreküp gaz akışının gerçekleşmesi hedeflenmektedir. (Enerjinin, 2015)

TANAP'ın Türkmenistan, İran ve diğer bölge ülkelerinin gazını ulaştırmaya kapalı olması, sadece Azeri gazı için kurulmuş olması, proje şirketinin sahibi olarak SOCAR-Azerbaycan açısından değerlendirilmesi gereken bir husustur. Burada Bakü yönetiminin arzı kontrol etmesi, kendisi açısından en uygun fiyattan gazı satabilmesi sözkonusudur. Bununla birlikte Türkiye'nin BOTAŞ ve TPAO gibi kuruluşları TANAP formülü ile alternatif boru hattı projelerine sıcak bakmaktadır. Bu safhada Azerbaycan'ın Türkmenistan ile yaptığı görüşmelerde bu ülkenin gazını alıp Hazar geçişli boru hattı ile TANAP üzerinden Türkiye ve Avrupa'ya pazarlama planı sözkonusudur. Bununla beraber Türkmen gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya pazarlanması için İran-Türkiye-Avrupa Doğalgaz Boru Hattı Projesi (ITE) anlaşması ile İran daha avantajlı durumdadır. Zira İran ile Türkiye bu konuda daha Kasım 2008'de bir Mutabakat Metni imzalamışlardı. Sözkonusu iki proje ile birlikte Mavi Akım ve diğer halen faal olan hatlar dikkate alındığında Türkiye, enerji koridoru/merkezi olmaktan çok kendi ihtiyacını alternatif güzergâh ve sunuculardan temin etmeyi hedeflediği görülmektedir. Ancak kendileri gaz ihracatçısı olan Azerbaycan veya İran'ın mesela Türkmen gazının da satıcısı durumuna gelme stratejileri, yani enerjide merkez olma politikası Türkiye için gündeme gelmemiştir. Bunun için Türkiye'nin SOCAR yerine BOTAŞ, TPAO, EÜAŞ, TEİAŞ gibi kendi şirketlerini devreye sokarak ülkesinden geçen gaz için gerekli boru hatlarını inşa etmesi gerekmekteydi. Böylece sınırdan sözkonusu ülkelere ait gazı satın alıp re-export imkanını kullanabilir ve piyasayı belirleme gücüne sahip olabilirdi. Ancak şu

andaki TANAP projesi ile sınırda Rus gazından daha ucuza alınan Azeri gazına, TANAP için ödenecek taşıma bedeli ile Rus gazından %12 daha fazla bedel ödeme durumunda kalacaktır. TANAP'ta Türkiye'nin %30, Azerbaycan'ın %58 ve BP'nin ise %12 hissesi bulunmaktadır. (Şimşek, 2015)

SONUÇ

Türkiye'ye yönelen ve Anadolu'dan geçen boru hatlarının bu ülke gaz ihtiyacını temin yanında Avrupa'nın gaz tedarikini güvenceye alma ve çeşitlendirme fonksiyonu bulunmaktadır. Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan gibi ülkelerin ise Rusya etkisi olmadan ürünlerini Avrupa pazarlarına ulaştırması, İran ve Körfez ülkelerinin gazlarını daha rasyonel yolla pazarlaması bütün bunlarla birlikte Türkiye'nin jeo-ekonomi-politik gücünün artması anlamına gelmektedir. Şüphesiz bu durum BTC örneğinde olduğu gibi diğer bir ülkenin (Rusya'nın) etkisini zayıflatma sonucunu da doğurmaktadır.

Bu gerçekten hareketle bağımsızlık sonrası şartlarda Ermenistan'ın Türkiye ile çatışma temelli politikalarına karşın Gürcistan, Türkiye'nin yanında yer almış ve Azerbaycan ile birlikte Güney Kafkas Koridorunu açmıştır. Bu koridor üzerinden önce Bakü-Supsa, daha sonra BTC, ardından Bakü-Tiflis-Erzurum hatları açılmış ve nihayet TANAP projesi uygulama safhasına geçmiştir. TRACECA ve demiryolu gibi boru hatları dışındaki önemli ekonomik boyutu olan projeler de bulunmaktadır. Böylece Türkiye, Kafkas kaynaklı dört proje ile geniş anlamda "Enerji Terminali" haline gelmektedir.

Sözkonusu projeler ilk bakışta ekonomik boyuta sahip oldukları halde bunların siyasi sonuçları da son derece önemlidir. Böylece ekonomik-siyasal sinerjik bir süreç ortaya çıkmakta, bu da Türkiye'nin jeopolitik özelliklerinin kendisine sunmuş olduğu bölgesel güç vasfını takviye etmektedir.

Doğalgaz zenginliğini, Rusya'nın Ukrayna ve Avrupa'ya karşı silah olarak kullanması ve bir süre için de olsa gazı kesmesi Rusya'ya enerji bağımlılığının son derece riskli olduğunu hatırlatmış ve alternatif hatlar gündeme gelmiştir. Bu aşamada olgunlaşan Anadolu geçişli Nabucco, daha sonra Almanya ve Rusya'nın ortak şirket kurmasıyla gündemden çıkmıştır. Bununla beraber Rusya dışındaki gaz üretici ülkelerin Avrupa'ya pazarlama için Türkiye'den başka alternatifi bulunmamaktaydı. Türkiye'nin sözkonusu Jeopolitik alternatifsizliği ile Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye arasında TANAP projesinin temel atılmıştır. Bu hat üzerinden Türkiye'nin ihtiyacının karşılanması yanında bundan daha da önemlisi Avrupa'ya gaz tedariki hedeflenmektedir. Bunun yanında Türkmenistan ve diğer ülkelerin de gazlarını Azerbaycan'a satarak TANAP üzerinden veya benzer projelerle Avrupa'ya Türkiye üzerinden gitme yolları gündeme gelmektedir. Bununla beraber bu alternatifsizliğinden Türkiye'nin yeterince yararlanmadığı da gündem maddesi haline gelmiştir. Sözkonusu alternatifsizliğe karşın Türkiye doğrudan boru hatları inşa

ederek bölge gazlarını sınırda satın alarak ihtiyaç duyan ülkelere satma yoluna gitmemiştir. Halbuki Mesela Azerbaycan veya İran Türkiye'den geçecek Türkmen gazını satın alarak Avrupa'ya satma, pazarda söz sahibi olma projeleriyle meşguldür. Bunun yerine Türkiye, sadece gazın geçişini sağlayan, bundan sınırlı ekonomik kazanç elde eden ve kendi gaz tedarikçilerini çeşitlendiren bir ülke durumunu muhafaza etmektedir.

Kaynaklar

- Blagov, S (2007) "Russia Urges Formation of Central Asian Energy Club", <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav110707a.shtml> erişim 02.05.2015
- Central European presidents back Nabucco West over TAP rival (2013), <http://www.bne.eu/content/file/dispatch-pdf/2013-06-24/41f2-bneInvestor.pdf> erişim 03.05.2015.
- Enerjinin İpek Yolunda Temel Atıldı (2015), <http://www.tanap.com/medya/basin-bultenleri/enerjinin-ipek-yolunda-temel-atildi/> erişim 07.05.2015
- Ercan, M. (2011) "Avrupa Birliği'nin Enerji Politikalarında Türkiye'nin Yeri", Akademik Bakış, Kırgız-Türk Sosyal Bilimler, Sayı 25, ss. 1-11.
- Harneis, R. (2010) "Nord Stream, Putin's 'Peace Pipelines': Russia and Germany Joins Hands?", <http://www.globalresearch.ca/nord-stream-putin-s-peace-pipelines-russia-and-germany-join-hands/19069> erişim 03.05.2015
- Hristov, I. (2015) "The Return of Turkey: The Return of Empire of Something Else..", Siyaset, Ekonomi ve Toplum Üzerine 4. Uluslararası Mavi Karadeniz Kongresi (Ed. A. Yalçınkaya, Ş. Yazğan), İstanbul, Gündoğan Yayınları
- Nabucco'ya Romanya'dan Destek (2013), <http://www.avim.org.tr/bultentekli.php?haberid=70811>, 19.06.2013
- Özkan, G. (2010) "Enerji Arz Güvenliği ve Yeni Büyük Oyun Bağlamında Nabucco Projesi", Akademik Araştırmalar Dergisi, 12 (45), ss.31-46.
- Pomfret, R (2013) "Turkmenistan after Turkmenbashi", Institutional Reform in Central Asia: Politico-Economic Challenges (ed. J. Ahrens, H.W. Hoen), Routledge, 2013, 63-88; https://books.google.com.tr/books?id=JzL3OEHQ1t4C&pg=PA73&lpg=PA73&dq=where+is+Prikaspiisky+route&source=bl&ots=GV4j7hIPC1&sig=DOW8FbYBH_33QW_hQisB4j4ydvHA&hl=en&sa=X&ei=hKFEVY7FJMGVavumgdqJ&ved=0CC0Q6AEwAw#v=onepage&q=where%20is%20Prikaspiisky%20route%20Prikaspiisky%20&f=false 02.05.2015.
- Priakaspiisky Pipeline: Temporary Delay or Fundamental Problem? (2007), <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav062607.shtml>, erişim, 02.05.2015.

Solana, J. (2007) "The EU-Russia Strategic Partnership", Stockholm: Council of the European Union, October 13, 1999, içinde C.A. Robert, *Russia and the European Union: The Sources of 'Special Partnership'*, 2007, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/FILES/PUB761.pdf>, erişim 30.04.2015

Şimşek, G. (2015) "TANAP" Ne Getirecek Ne Götürecek", <http://www.haberturk.com/yazarlar/guntay-simsek-1019/1054426-tanap-ne-getirip-ne-goturecek> 17 Mart, erişim 07.05.2015

TANAP Hakkında (2015), <http://www.tanap.com/kurumsal/hakkimizda/> 07.05.2015

Ültanır, M.Ö. (2002), "Enerji Terminali Türkiye'ye Karşı", Dünya.

Yalçınkaya, A. (2011) "Traceca as a Eurasian Organization", 6th Silk Road Conference : *Globalization and Security in the Black-Caspian Seas Regions*, International Black Sea University, 27-29 May 2011, Tbilisi-Batumi, Georgia, ss.34-42.